

Vissen naar het verleden

De binnenvisserij in Nederland kent een lange traditie van ambachtelijk werken, avontuur en prachtige verhalen. Maar ook van overbevissing, stroperij en het ontbreken van adequate wet- en regelgeving. De overheid greep 100 jaar geleden voor het eerst serieus in.

Tekst Jaap Quak Fotografie Fotografie archief Sportvisserij Nederland

Rond de overgang naar de 20ste eeuw werd de rivier- en binnenvisserij geleidelijk onder invloed van de rijksoverheid gebracht. De totstandkoming van de eerste Visserijwet in 1908 vormde daarvan het sluitstuk, maar ook de basis van ons huidige visserijbestel.

De noodzaak voor een stringente wetgeving was evident.

Zo liepen de vangsten in de riviervisserij, vooral van zalm, sinds 1890 sterk terug, terwijl het aantal gelegenheidsvissers sterk toenam. Door versnipperde visrechten, ondoelmatige pachtconstructies, stroperij en een gebrek aan regelgeving leidde de zoetwatervisserij een kwijnend bestaan. De roep om ingrijpende overheidsmaatregelen was groot, zoals het instellen van minimummaten, de beperking van vangtuigen en de bestrijding van de waterverontreiniging.

Visrechten en vergunningen

De eerste Visserijwet kende een weerbarstige aanloop. Het eerste wetsontwerp van 1905 kwam in een proces van jarenlange discussies en bijstellingen terecht, maar uiteindelijk werd op 6 oktober 1908 de wet van kracht. De wet beoogde vooral een beter toezicht tegen de stroperij en overbevissing, in de volksmond 'moordvissen' genoemd. Tot een regeling van de versnipperde visrechten kwam het echter niet. Zo bleek dit onderwerp – in feite tot op heden – regelmatig een punt van opblaiende discussies. Wellicht om die

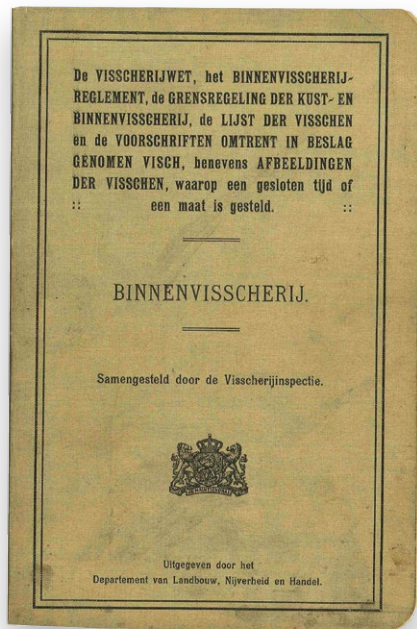
reden liet de Staat dit lastige vraagstuk over aan het particulier initiatief. Dit betekende dat verenigingen van beroepsvissers, hengelaars of particuliere eigenaren het visrecht van allerlei perceeltjes in aaneengesloten complexen probeerden onder te brengen.

Visakten

Het al voor 1908 bestaande instituut van de visakten bleef onder de nieuwe Visserijwet bestaan. Dit om de staatszorg voor de visserij te kunnen financieren. Verder zag de hengelakte voor het vissen met meer dan één hengel het licht. Niet dat het aantal hengelaars rond de eeuwwisseling erg groot was, maar ook met de hengel werd gevist voor de pan, wat mogelijk invloed op de visstand had.

Een belangrijk onderdeel van de nieuwe wet, het Reglement voor de binnenvisserij, zag in 1912 het licht. Daarmee kon de Visserijwet in werking treden en was er voor het eerst in de historie een landelijk stelsel met regels en definities op het gebied van vissoorten, vangtuigen, minimummaten en gesloten tijden. Als uitvloeisel van de nieuwe wet werd er een centrale visse-

rijdienst ingesteld, ondergebracht bij het ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Verder kwam er een Visserij-inspectie voor toezicht, handhaving, onderzoek, voorlichting en de bevordering van de visteelt. Voor het wetenschappelijk onderzoek werden het Rijksinstituut

De Visserijwet van 1912 vormde een belangrijk keerpunt in de binnenvisserij.

voor Biologisch Visserijonderzoek en het Rijksinstituut voor Hydrographisch onderzoek opgericht. Tot slot werd het College voor de Visserijen ingesteld, een adviesraad met 21 door de minister te benoemen leden. Al snel bleek dat deze instanties langs elkaar heen werkten wat de slagvaardigheid niet ten goede kwam.

Belangenorganisaties

De beroepsvisserij speelde zich af onder de vleugels van de Heidemij, waar sinds 1905 de Hoofdafdeling Zoetwatervisserij was belast met de belangenbehartiging van de sector. In 1912 telde de Hoofdafdeling circa 3.000 leden, ondergebracht in circa 60 afdelingen. Saillant detail: onder de leden bevonden zich ook verschillende sportvissers. De Hoofdafdeling ontplooidde allerlei activiteiten en voorzieningen voor de leden. Bijvoorbeeld op het gebied van kredietverlening, een ongevallenfonds, bemiddeling bij aankoop van visserijbenodigdheden en coöperatieve visafzetverenigingen. Men bracht het blad Onze Zoetwatervisserij uit, verstreekte adviezen, exploitteerde viskwekerijen en nam deel aan allerlei (staats) commissies.

Sinds 1906 was voor de sportvissers de Algemene Hengelaarsbond (AHB) actief. In 1912 waren circa 5.000 sportvissers aangesloten. Een belangrijke reden voor oprichting was het voornemen van de beroepsvisserij en overheid om het vissen met de hengel te verbieden. Een eigen blad, De Nederlandsche Hengelsport, verscheen voor het eerst in 1907. De bond kende afdelingen van sportvissers. Van meet af aan was de onderlinge uitwisseling van vergunningen een punt van discussie.

Vischakte en Hengelakte

De Visserijwet 1911 maakte een onderscheid tussen de Grootte Vischakte (fl. 2,50) (alle geoorloofde vistuigen), de kleine Vischakte (1 vistuig, fl. 1,-) en de hengelakte voor het vissen met meer dan 1 hengel (fl. 0,50). Voor het jaar 1912 werden uitgereikt 11.916 grootte Vischakten, 13.076 kleine vischakten en 1765 hengelakten. Er was sprake van een groot aandeel gelegenheidsvissers: circa 5000 houders van een grote of kleine akte gaven bij de aanvraag als beroep 'visser' op, circa 20.000 personen een ander beroep.

Paaiplaats van visch

De wettelijke voorschriften, opgenomen in het Binnenvisserijreglement, betroffen een minimummaat voor bepaalde soorten, de beperking en/of het verbod van sommige vistuigen en het instellen van gesloten tijden voor vissoorten en vangtuigen. De regelingen betreffen onderwerpen die ook vandaag de dag nog steeds een plaats hebben binnen de Visserijwet. Een bijzondere bepaling betrof de mogelijkheid voor visrechthebbenden om door de minister paaiplaatsen van vissen aan te laten wijzen en daarmee te beschermen. Na een aanwijzing, te plaatsen in de Staatscourant, werd de paaiplaats gemarkeerd met borden 'Paaiplaats van visch', verboden te visschen van 1 februari tot 30 augustus. De visrecht-hebbende diende wel 50 cent per bord te betalen. ➤

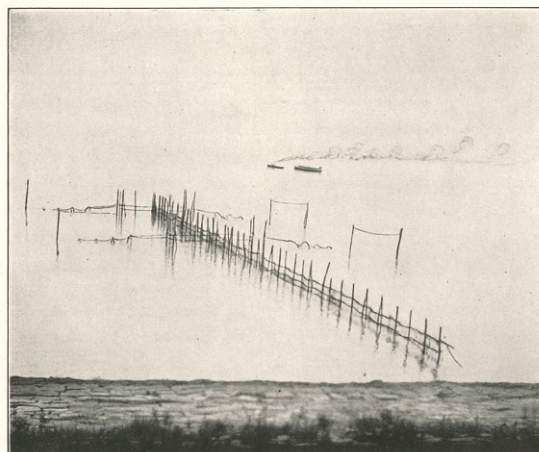

20. Het loslaten van zesweeke zalmpjes in den Ouden IJssel bij Laag Keppel.

21. Het afstrijken van een in Nederland gevangen kuitzalm.

I. Zalmvisserij in Nederland.
(§ 3 van het Verslag.)

1. Zalmsteek op de benedenrivier met vloed- en ebvuisen.

Van boven naar beneden:

- Jonge kweekzalmen worden op de Oude IJssel uitgezet.
- Als onderdeel van het kweken van zalm wordt een in Nederland gevangen zalm afgestreeken.
- In de rivieren werd er ook volop met zalmsteken, speciale fuiken voor zalm, gevestigd.

De bescherming hield in dat er door niemand mocht worden gevestigd, gebaggerd, riet gesneden, zand of slib gestort en 'eenden, ganzen of zwanen te laten zwemmen of vertoeven'.

Vis uitzetten

Op grond van de wet mochten visrechtenhouders nu ook vis uitzetten. Daarmee werd een drietal doelen beoogd.

1. Het vermeerderen van soorten met onvoldoende natuurlijke voortplanting zoals zalm en houting.
2. Het inbrengen van soorten die niet van nature voorkwamen of het invoeren van rassen die door kruising met de wel al aanwezige rassen een (voor de visproductie) verbeterd ras zouden opleveren (edelkarpers, Masurische zeelt en snoekbaars).
3. Specifiek voor Noord-Holland ging het ook om het uitzetten van jonge aal uit de Zuiderzee, vooral na de bouw van grote stoomgemalen die de natuurlijke intrek belemmerden.

Het uitzetten van zalmbroed vond jaarlijks plaats, zowel in Nederlandse beken als in het stroomgebied van de Duitse Rijn. Totaal betrof het in 1912 2,6 miljoen visjes. Voor de uitzettingen in Nederland ontving de Heidemij een subsidie van fl.13.000,- uit de Staatskas. Hiervoor werden een miljoen zalmpjes in de Nederlandse beken uitgezet. In de IJssel werden 40.000 jonge houtingen

losgelaten, afkomstig van het broedhuis te Vaassen. De Staat verstrekke ook fl.4.000 subsidie voor andere vissoorten. Hiervan werden uitgezet: 75.000 éénjarige karpers, 16.400 tweejarige karpers en 588 tweejarige zeelten, benevens 'eenige snoekbaarzen, regenboogforellen en goudwinden'.

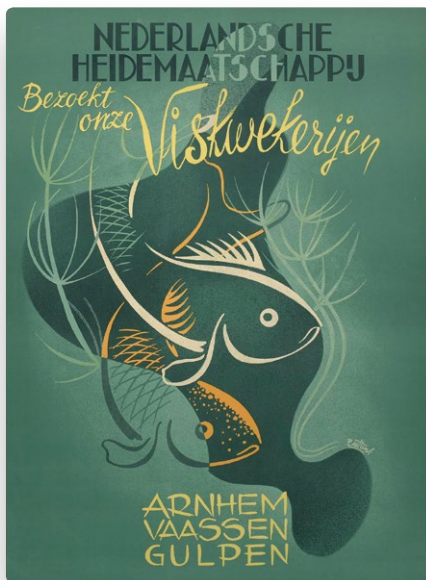
Vangsten en opbrengsten

1912 Was geen geweldig jaar voor de visserij. Zichtbaar waren de naweën van de droge en warme zomer van 1911. Door de droogte moest zout water worden ingelaten met aanzienlijke vissterftes tot gevolg. Niet alleen het te zoute water was hier de oorzaak van, ook veel poldersloten waren drooggevallen. Vooral in Noord-Holland, Friesland en Groningen waren de vissterftes aanzienlijk geweest. Toch werd er wel degelijk vis gevangen en aangevoerd. De aanvoergegevens geven een prachtig beeld van de toenmalige visserij, maar laten ook zien

dat het 100 jaar geleden met diverse vissoorten al sterk bergafwaarts ging. Een paar voorbeelden:

Zalm en zeeforel

De zalmisserij was economisch gezien het meest van belang. De visserij werd uitgeoefend met 10 grote, gemechaniseerde zegenvisserijen, 24 kleinere handzegen visserijen en 103 zalmsteken, voorzien van 281 zalmfuiken en drijfnetten. Op de zes publieke markten werden in totaal 34.580 zalmen aangevoerd, met een totaalge-

Een visweekvijver van de Ned Heide Mij in Vaassen, met toeschouwers aan de waterkant en een grote vis gevangen in een schepnet Nederland 1911

wicht van 292.000 kg. De marktwaarde van de zalm bedroeg fl. 760.000.

Vanuit de Gelderse IJssel / Zwarte water, Zuiderzee en de benedenrivieren werden daarnaast nog 233 zeeforellen aangevoerd.

Fint en elft

De vangst van finten was aanzienlijk. Ruim 142.000 stuks werden gevangen, met de markten van Rotterdam en Woudrichem als belangrijkste aanvoerpunten. De opbrengst bedroeg ruim fl. 23.000. Dat kon niet worden gezegd van de verwante elft. In 1912 had de visserij op deze soort vrijwel geen betekenis meer. Circa 1250 stuks met een waarde van fl. 2200 werden aangevoerd. Ter vergelijking: in 1900 bedroeg de vangst nog meer dan 136.000 stuks met een waarde van fl. 140.000.

Rivierprik

De prikvisserij werd door ongeveer dertig riviervissers als bijbedrijf uitgeoefend. Er werden circa 77.000 prikken aangevoerd en verhandeld. Een deel hiervan ging naar de Duitse consument, een ander deel als aas voor de visserij met de zogenaamde 'beug' op kabeljauw. Per stuk leverde een prik 5 cent op.

Steur

Uit de aanvoergegevens van de steur komt duidelijk naar voren dat deze karakteristieke trekvis in zijn voortbestaan werd bedreigd. Zo werden er in 1912 slechts 32 steuren aangevoerd, met een totaalgewicht van 2.520 kg. De opbrengst bedroeg fl. 3.600. In IJmuiden werden 62 steuren aangevoerd. Sinds 1911 was een minimummaat van 1,50 m voor de steur van kracht, maar het jaarverslag vermeldt wel dat "die ondermaatse steuren ook thans nog wel aangevoerd worden, hetzij in het zout of in stukken en buiten den afslag om te worden verkocht, of wel dat zij reeds op zee door het personeel der trawlers worden genuttigd".

Rondom de eeuwwisseling begint de sportvisserij op te komen.

Alver

De visserij op alver was een typische wintervisserij. Woudrichem vormde het centrum voor de aanvoer en handel. Bijna 27.000 kg werd hier aangevoerd tegen een prijs van 12 cent per kilo. Van de alvers werden de schubben geschraapt als grondstof voor de vervaardiging van 'valsche parels'. Opvallend is de vermelding van de ruime aanwezigheid van alver ('nesteling') in veel wateren in Noord-Holland en in Friesland ('wewer').

Aal of paling

Van de huidige malaise in de aalstand was in het jaar 1912 nog weinig te merken. Op de Lek, de Waal en de Rijn werd met 80 ankerkuilen op aal gevestigd, op de Maas met circa 50. In de eerste helft van september werden zeer goede vangsten gemaakt tijdens een zogenaamde 'was', een periode van verhoogde afvoer. Vermeld wordt ook dat de talrijke in de Gelderse IJssel uitstromende beken en rivieren niet "onbeteekenende hoeveelheden trekpaling leveren aan die rivier".

Een bijzondere vorm van visserij op schieraal bestond uit dichtvisserijen of dichtzetten. Alleen al in Friesland waren er meer dan 200, op afstand gevolgd door Groningen (20) en Zuid-Holland (22).

Overige soorten

Naast de hierboven beschreven soorten werd er ook commercieel gevestigd op spiering, zeelt, grondel, karper, baars, snoek en de tegenwoordig zeldzame kwabaal. Verder werd er in toenemende mate gevestigd op de smakelijke snoekbaars, een soort die nog maar kort in Nederland aanwezig was.

Beeld van 100 jaar visserij

Het Verslag betreffende de staat der binnenvisscherij van 100 jaar geleden geeft een boeiend beeld van de visserij, de visstand en de viswateren in die periode. De eerste Visserijwet weerspiegelde de behoefte aan ordening van de visserij als antwoord op misstanden en conflicten. Ook de zorgtaak van de Rijksoverheid voor de bescherming van de visstand werd in de wet vastgelegd. Zo werd 100 jaar geleden de basis gelegd voor een visserijbestel, dat anno 2012 nog steeds herkenbaar is in beleid, wetgeving en uitvoering.

Er werd gevestigd op een breed spectrum van soorten. Dit weerspiegelt ook dat de visstand zelf gevarieerd was in het licht van een destijds nog steeds tamelijk natuurlijke peildynamiek, voldoende én bereikbare paai- en opgroei-gebieden en een ruime voedselproductie. Niettemin manifesteren zich op verschillende fronten ook donkere wolken, in het bijzonder voor de riviertrekvissen. Ook de groeiende problematiek van de waterverontreiniging gaat steeds meer aandacht vragen. Dit verklaart mede de toenemende aandacht voor het kweken en uitzetten van vissen als compenserende beheermaatregel. De grootste veranderingen in de relatie visstand-visserij, zouden zich pas later in de 20ste eeuw gaan manifesteren. **V**